

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-127>

УДК 37.036.5

Сакалюк О.П., Глушак С.Т.
Київський університет імені Бориса Грінченка**РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ЗА ДОПОМОГОЮ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК ТВОРЧОСТІ**

Анотація. В статті розглянутий розвиток творчих здібностей в учнів початкової школи, як одне з важливих завдань освіти в сучасному прогресуючому суспільстві; описана мета, щодо удосконалення розвитку творчих здібностей молодших школярів та переваги використання нетрадиційних технік навчання творчості в початковій школі; розглянута дитина в процесі навчання у початковій школі, шляхи активізації її творчих здібностей та розвитку власного творчого потенціалу для здійснення високоякісного освітнього процесу; розгорнута сутність поняття «нетрадиційні техніки творчості». Також у статті визначені особливості та переваги використання нетрадиційних технік в навчально-виховному процесі в початковій школі; наведені приклади завдань для молодших школярів, які будуть ефективно впливати на розвиток креативності та інноваційності; виділено роль творчості в розвитку у молодших школярів духовної рівноваги, розкритті здібностей до навчання, до уміння міркувати, аналізувати, шукати й знаходити оптимальні рішення у всіх випадках життя.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, креативність, початкова школа, нетрадиційні техніки.

Sakaliuk Olena, Hlushchak Svitlana
Borys Grinchenko Kyiv University**DEVELOPMENT OF THE CREATIVE ABILITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS
WITH THE AID OF NON-TRADITIONAL CREATIVE TECHNIQUES**

Summary. In the article the development of creative abilities is considered as one of the important tasks of education in the modern progressive society. The purpose and advantages of using non-traditional techniques of teaching creativity in elementary school are described. The child is considered in the process of studying in primary school, ways to activate her creative abilities and develop her own creative potential for realization of high quality educational process. The essence of the concept of "unconventional techniques of creativity" is expanded. The peculiarities and advantages of the use of non-traditional techniques in the educational process in primary school are determined. Examples of tasks for younger students that will effectively influence the development of creative abilities are given. The creative activity of the teacher at school and the purpose in this direction are characterized. The role of creativity in the development of spiritual balance, the disclosure of learning abilities, the ability to think, analyze, seek and find optimal solutions in all cases of life. Creative abilities exist in every child. Creativity is a natural function of the brain, which is revealed and realized in activity in the presence of special abilities in one or another specific activity. Creativity is not only the work of an artist, artist, scientist; it can manifest itself in other activities that will result in both specific ideas and products and actions. Creativity is defined as "the creative capacity of a person, which can manifest themselves in thinking, feelings, communication, certain activities, characterize the person as a whole or his or her individual parties. The purpose of this work is to substantiate and demonstrate the possibilities of non-traditional techniques in the formation of creative thinking skills of elementary school students. We have analyzed the peculiarities of the development of young school children, focusing on the problem of the formation of creative abilities in the educational process. Creativity for the younger student in the educational process involves the presence of his abilities, motives, knowledge and skills, which creates a product that is different in novelty, originality, uniqueness. The study of these personality traits revealed the important role of imagination, intuition, unconscious components of mental activity, as well as the personality's need for self-actualization, in the disclosure and empowerment of younger students. The article identifies the hallmark of creative activity of young school children – the subjective novelty of the product of activity. Successful formation of creative thinking in junior schoolchildren is possible only on the basis of teachers taking into account the main features of children's creativity and solving the central problems in the development of creative thinking.

Keywords: creativity, creative abilities, art, Elementary School, unconventional techniques.

«Витоки здібностей та обдарованості дітей на кінчиках пальців. Від пальців, образно кажучи, йдуть найтонші нитки-струмочки, які живить джерело творчої думки. Іншими словами, чим більше майстерності в дитячій руці, тим розумніша дитина».

В.А. Сухомлинський

Постановка проблеми. Проблема творчого розвитку особистості та її самовираження в сучасному світі стоїть гостро. Кожна цивілізована країна дбає про творчий потенціал суспільства загалом і кожної людини зокрема. Усе це разом пов'язане з рівнем загальної освіти, увагою до розвитку творчих та креативних зді-

бностей особистості, надання їй можливості виявляти їх. І необхідно вміти швидко адаптуватися до всіх змін, засвоювати нову інформацію, сміливо братися за нове для них, втілювати в життя свої неймовірні ідеї, не лякаючись експериментувати, пробувати щось нове, пізнавати світ з усіх сторін і з усіма його можливостями, а це можуть

розв'язати творчі особистості. І тому, вимоги до підготовки учнів у загальноосвітніх навчальних закладах підвищуються саме до майбутньої творчої діяльності. Саме вона дає важливі завдання з удосконалення творчих здібностей школярів, адже їм після завершення навчання доведеться розвивати нашу державу в інноваційній основі та відроджувати національну культуру тощо. Відповідно до цього, державні органи України розробили низку нормативних документів.

Реалізація мети і завдань для розвитку творчих здібностей у молодших школярів, визначено в Типовій освітній програмі початкової школи і відбуваються за допомогою змістових ліній: «Художньо-практична діяльність», «Сприймання та інтерпретація мистецтва», «Комунікація через мистецтво», які окреслюють рамкову модель досягнення загальних цілей мистецької та технологічної освітніх галузей.

Змістові лінії націлюють на:

- розвиток креативності та мистецьких здібностей учнів початкової школи через практичне засвоєння основ художньої мови різних видів мистецтва та способів художньо-творчого самовияву;
- реалізацію через формування у школярів умінь застосовувати різні виражальні засоби для творення художніх образів, імпровізування та естетичного перетворення довкілля;
- формування уявлень про можливість і способи впливати на емоційний стан завдяки творчій діяльності;
- спрямування на пізнання цінностей у молодших школярів;
- соціалізацію учнів через мистецтво, усвідомлення ними свого «Я» (своїх мистецьких можливостей);
- формування в учнів умінь презентувати себе і свої досягнення, критично їх оцінювати, тощо [2, с. 71].

Науковці та педагоги-практики кожного дня ведуть пошуки дієвих та інноваційних технологій реалізації навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах. Однак у діяльності цих закладів ще наявні суттєві недоліки щодо розвитку в учнів творчих здібностей, володіння якими дозволить їм якнайкраще пристосуватися до трудової та творчої діяльності в умовах інноваційного виробництва. У зв'язку з цим багато науковців зазначили, що сучасне трудове та творче навчання має відповідати завданням сьогодення, адже суспільство та технології стрімко трансформуються, змінюються, еволюціонують. Тому зараз все загальніше постає проблема вдосконалення навчального процесу для формування в учнів загальноосвітньої школи творчих здібностей, необхідних в умовах інноваційного виробництва.

Саме тому, залучення учня початкової школи до творчості створює основу для формування та розвитку естетичних здібностей, здатності сприймати світ і творити за законами краси – це дуже важлива складова формування творчих здібностей.

Досвід творчої діяльності, через який людина проходить у дитинстві, позначається на формуванні її особистості. Художня творчість приносить дитині духовну рівновагу, розкриває здібності до навчання, до уміння міркувати, аналізувати,

шукати й знаходити оптимальні рішення у всіх випадках життя [3, с. 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто відзначити, що проблема творчого розвитку особистості школяра вже давно досліджується. Педагогічні аспекти розвитку креативності в учнів початкової школи аналізували: Я. Коменський, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Питання сензитивного періоду у молодших школярів до творчості знайшли відображення в працях І. Беха, Л. Божовича, Л. Виготського, В. Давидова, В. Крутецького, О. Леонтєвої, Н. Лейтеса, А. Лука, Л. Пономарьова Б. Теплова, В. Шадрікова. Аспекти творчих здібностей особистості учнів початкової школи описували такі дослідники, як: Б. Ананьєв, Р. Арнхейм, Н. Брюсова, Т. Шпікалова. Використання образотворчого мистецтва як чинника розвитку творчої особистості було предметом ряду досліджень у галузі філософії (Є. Басін, І. Зязюн, Л. Коган, Г. Шевченко), мистецтвознавства (В. Аронов, М. Волков, Є. Маймін, Ф. Шміт), психології (О. Бакушинський, Л. Виготський, В. Кузін), педагогіки (В. Вільчинський, В. Кузь, М. Лещенко, Л. Масол, М. Миропольська, Б. Неменський, О. Рудницька, О. Савченко, Г. Тарасенко, А. Щербаков, А. Щербо).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Останнім часом виникає проблема у творчості та творчому самовираженні молодших школярів, а саме: уяви, інтуїції, мислення, оригінальних засобів дій, відходу від шаблонів. Наразі відбуваються пошуки джерел креативності та умов, які сприяють розвитку творчого потенціалу учнів початкової школи. Існує багато нетрадиційних технік творчості для використання під час навчального процесу з метою розвитку творчого мислення школярів, і з появою нових матеріалів і ідей їх стає все більше.

Мета статті – пошук шляхів удосконалення розвитку творчих здібностей учнів початкової школи за допомогою нетрадиційних технік творчості, формуванні навичок творчого мислення учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Творчість – це той світ, де неможливе можливо. Світ, де діти і дорослі можуть скільки завгодно виходити за рамки без будь-яких обмежень, забуваючи про свої страхи, створюючи кожного разу щось нове і отримуючи при цьому величезне задоволення [1, с. 3].

Творчі здібності існують у кожній дитині. Творчість – це природна функція мозку, яка виявляється і реалізується у діяльності при наявності спеціальних здібностей у тій чи іншій конкретній діяльності. Творчість – це не тільки труд художника, артиста, вченого; вона може проявитися в іншій діяльності, результатом якої будуть як конкретні ідеї і продукти, так і самі дії. Креативність визначається як «творчі можливості людини, що можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість в цілому або її окремі сторони [4, с. 1].

Окрім того, як свідчить досвід, людина, яка здатна генерувати ідеї, використовувати знання й уміння в нових ситуаціях, комфортно почувається в нестабільних соціальних умовах – швид-

ше знаходить своє місце в суспільстві. Оскільки Україна перебуває на шляху становлення, то відповідно і потребує освічених громадян, креативних особистостей, здатних творчо підходити до вирішення будь-яких проблем. Перед навчальними закладами всіх рівнів постає дуже важливе завдання: сприяти, щоб кожна дитина в майбутньому стала не просто пасивним членом суспільства, а інтелектуальною, ініціативною, творчою, компетентною, суспільно корисною особистістю.

Виховний вплив мистецтва на особистість починається з раннього віку. Любов до рідного народу, героїзм, благородство, любов до добра і ненависть до зла, виникають у свідомості ще зовсім маленької дитини під впливом перших казок, пісень, малюнків. Мистецтво вчить людину правильно розуміти високі і прекрасні почуття, які ми трактуємо, як духовні новоутворення, необхідні людині [5, с. 27].

Співвідношення понять «творче мислення» і «творча особистість» вимагає подальшої розробки, хоча відомо, що сукупність характеристик не вичерпує особистість як цілісність. Розвиток творчого мислення відбувається в контексті загального розвитку особистості. Окремі аспекти даної проблеми досліджуються як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології. Дослідження зарубіжних психологів підтвердили висновок про те, що прояв креативності, з одного боку, не залежить від рівня розвитку інтелекту, а з іншого – креативність обов'язково припускає інтелектуальний розвиток вище за середній рівень, оскільки лише такий рівень може забезпечити основу творчої продуктивності.

Уся діяльність компонентів психічної активності сприяє утворенню різноманітних цінностей в усіх сферах людської діяльності. Як складне психічне утворення розвиток творчих здібностей в учнів початкової школи має певні етапи:

- зародження ідеї, реалізації її у творчому акті;
- концентрація, накопичення знань, які прямо або опосередковано стосуються цієї проблеми;
- свідомі і несвідомі роботи над матеріалами, об'єднання, вибір варіантів [4, с. 2–3].

Виходячи з поданого матеріалу, можна стверджувати, що розвитку творчих здібностей, безумовно, сприяє використання нестандартних технік творчості на уроках в початковій школі.

Досвід показує, що малювання нетрадиційними матеріалами дозволяє учням початкової школи: отримувати незабутні позитивні емоції; активізувати художній потенціал; розвивати самостійність, уявлення, дрібну моторику рук; проявити індивідуальність; позбутися психологічних меж, страхів.

У своїй педагогічній діяльності я використовую нетрадиційні техніки для творчості на уроках образотворчого мистецтва, української мови, я досліджую світ, математики. Працюю в спеціалізованій школі I-III ступенів з поглибленим вивченням французької мови № 110 імені К. Гапоненка міста Києва в 2-Б класі. Школярі з цікавістю чекають уроків, на яких я застосовую нетрадиційні техніки малювання.

Так наприклад, на інтегрованому уроці з образотворчого мистецтва та я досліджую світ на тему: «Як пов'язані зміни в живій і неживій природі?», ми з учнями використовували техніку пу-

антилізм, або її ще називають малювання ватними палочками. Школярам було запропоновано трафарети тварин, які вони прикладали до аркуша паперу та кругом малювали ватними палочками, самостійно обираючи кольори для роботи. Після того, як підготовка до роботи завершилась, учням початкової школи проводився інструктаж техніки безпеки та поетапного виготовлення виробів. Робота кожного учня отрималась креативною та індивідуальною.

**Рис. 1. Автор Глушак С.
(роботи Воробійової А. та Бурди К. 2-Б клас)**

Також техніку пуантилізму ми застосовували на виховних годинах або на перервах для командної чи групової роботи дітей. Учні малювали пальчиками. Під час цієї роботи у школярів початкової школи розвивали креативне мислення, розуміння розташування кожного елемента, обговорення поставленої задачі в групі та знаходження шляхів вирішення, вміння знаходити компроміс, розподілення ролей між однокласниками.

**Рис. 2. Автор Глушак С.
(робота Глушак С. та Ковальнової А.)**

На інтегрованому уроці образотворчого навчання та я досліджую світ на тему: «Як бажання можуть об'єднувати спільноту», ми з учнями 2-Б класу використовували техніку малювання пластиліном. Школярі зображували перші вес-

Рис. 3. Автор Глушак С.
(робота Буркала Б. 2-Б клас)

няні квіти – підсніжники та слухали казку про зникнення всіх квітів на планеті Земля. Ми з учнями зазначали рослин, які внесені до Червоної книги України. Школярі охоче працювали із пластиліном і виготовили чудові вироби. У процесі використання цієї техніки діти навчились добирати конструкційні матеріали, відповідно до їх властивостей для виготовлення вир-

бу: пластилін, розміщувати елементи виробу на площині. Також дискутували з учнями про важливість добрих вчинків для людини та довкілля, бережливого ставлення до природи.

Творчі здібності ми розвивали також на уроках «Я досліджую світ», коли створювали колаж на тему «Знайомство з марсіанами» (за твором Наталі Чуб «Цікаві правила дорожнього руху») та на тему «Чому деколи краще зробити як належить, а не як хочеться?». Школярі працювали в групах, потім презентували свої роботи. У процесі використання техніки колаж, діти розвинули творчі здібності, вміння працювати в команді, здатність домовлятися, чути один одного, знаходити компроміс, навички обґрунтування та захисту своєї роботи за допомогою промови.

На уроці образотворче мистецтво на тему: «Ознайомлення з художніми творами, присвяченими тваринам. Тварини на картинах Ч. Барбера, казкові птахи на малюнках М. Приймаченко. Малювання казкового птаха», ми з учнями використовували техніку малювання природними матеріалами. Молодші школярі під час роботи розвивали фантазію, творчі здібності, формували первинні навички роботи у техніці аплікації, розвивали дрібну моторику рук, стимулювали розвиток допитливості, виховували любов до природи та естетичне сприйняття навколишнього світу. Підсумком уроку були розповіді учнів про свої вироби та героїв.

Рис. 4. Автор: Глушак С. (роботи учнів 2-Б класу)

Рис. 5. Автор Глушак С. (роботи Воробйова А. та Бурда К. 2-Б клас)

Рис. 6. Автор Глушак С. (робота Максименко О.)

Рис. 7. Автор Глушак С.
(робота Іванько І. 2-Б клас)

Інтегрований урок з образотворчого навчання та читання на тему: «Страшне страховисько» за твором Л. Ніцой був дуже цікавий, тому що ми з учнями 2-Б класу застосовували різні форми роботи: читання твору, релаксація за допомогою вправи «диригент», слухання аудіо-версії твору Л. Ніцой, перенесення уявної картини на папір, за допомогою нетрадиційної техніки – кляксотерапії. Школярі зображали тварин та рослин, які могли бути жителями того лісу, яке охороняло Страшне страховисько.

Для найбільшого розвитку художньо-творчих здібностей в учнів необхідно застосовувати цікаві, захоплюючі та мотивуючі заняття. У зимовий період ми проводили із Сакалюк О.П. бінарний інтегрований урок з трудового навчання та Я досліджую світ на тему: «Цінність, яку я можу створити. Листівка рідним». Під час заняття учні початкової школи працювали над створенням композицій із ватних дисків. Така нетрадиційна техніка малювання допомагає розвивати в учнів: зв'язне мовлення, дрібну моторику рук, уміння критично мислити, поповнювати словниковий запас слів, виховували акуратність, стриманість у процесі виконання роботи.

Техніку малювання долонькою ми з дітками старшої групи використовували під час педагогічної практики в дитячому садочку(під час навчан-

Рис. 8. Автори діти старшої групи
дошкільного навчального закладу № 404

ня в Педагогічному інституті Київського університету імені Бориса Грінченка).

Малюнок було створено на тему назви групи «Совенята». Дітям дуже сподобалась ця техніка, вони активно фарбували свої руки та ставили відбитки. Також аналізували на якому місці краще поставити відбиток та який колір найкраще використати для їхнього совенятка.

Пізніше, цю методику застосувала і з учнями 2-Б класу на уроці образотворчого мистецтва на тему «Жар-птиця». Учні працювали під класичну музику. Під час цього завдання учні навчалися з одного малюнку створювати інший, що розвиває навички креативності. Ці вміння можуть допомогти в майбутньому перетворювати один продукт в інший, швидко знаходити шляхи вирішення поставлених завдань.

Висновки і пропозиції. Творча діяльність учнів початкової школи, яка організована за допомогою нетрадиційних технік сприяє загальному всебічному розвитку дитини. Застосування нетрадиційних технік творчої діяльності допоможе налагодити комунікацію з учнем (учнями) під час спільної художньо-творчої діяльності, більш детально пізнати внутрішній світ кожної дитини, відчутти її унікальність, визначити потреби та інтереси, діагностувати емоційний та психічний стан школяра, сприяти успішній соціалізації особистості.

Таким чином, освітня діяльність на уроках в початковій школі з використанням нетради-

Рис. 9. Автор Глушак С.
(робота Буркала Б.)

ційних технік малювання є одним із основних чинників творчого розвитку дітей. В той же час у нетрадиційних техніках закладені величезні виховні сховища і великі педагогічні можливості, які впливають на художньо-естетичне та сприй-

няття навколишнього світу, дозволяють урізноманітнювати форми й методи роботи з дітьми на уроках, створюють умови для формування їх творчих здібностей та креативності, власних поглядів на проблеми та шляхи їх вирішення.

Список літератури:

1. Максименко О.М. Використання нетрадиційних технік малювання на уроках образотворчого мистецтва як засіб розвитку креативного мислення школярів. Методична розробка, 2019. С. 61.
2. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (1-4 клас) від 08 жовтня 2019 року № 1272-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (дата звернення: 02.04.2020).
3. Максимчук В.М. Казкова подорож на уроках образотворчого мистецтва. 2015. С. 50. URL: <https://en.calameo.com/read/00226098320debebd0cb5> (дата звернення: 03.04.2020).
4. Нікітюк О.Б., Євсюков О.Ф. Креативність як невід'ємний компонент інтелектуального розвитку творчої особистості в процесі навчання у вищих навчальних закладах. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2010. Випуск 4(26). С. 237–241.
5. Давыдова И.В. Творческая направленность нетрадиционных техник рисования. *Начальная школа плюс и после*. 2005. № 4. С. 56.

References:

1. Maksimenko, O.M. (2019). The use of non-traditional drawing techniques in fine arts lessons as a means of developing students' creative thinking. Methodical development. Kiev.
2. Typical educational program for general secondary education institutions (grades 1-4), (2010). Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (accessed: 02.04.2020).
3. Maksymchuk, V.M. (2015). A Fairytale Journey through Fine Arts. Rivne region. URL: <https://en.calameo.com/read/00226098320debebd0cb5> (accessed: 03.03.2020).
4. Nikityuk, O.B., & Evsyukov, O.F. (2010). Creativity as an Integral Component of the Intellectual Development of the Creative Personality in the Process of Education in Higher Educational Institutions. *Collection of Scientific Papers of Kharkiv University of the Air Force*. Issue 4(26), pp. 237–241.
5. Davydova, I.V. (2005). Creative orientation of non-traditional drawing techniques. *Elementary school plus and after*, no. 4, p. 56.